

Nr 327

Av herr **Hjalmarson m. fl.**, i anledning av *Kungl. Maj:ts framställning om anslag till Atomenergiverksamheten inom Aktiebolaget Atomenergi.*

I proposition nr 176 till 1956 års riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag till riktlinjer för utvecklingsarbetet på atomenergiområdet väsentligen i överensstämmelse med 1955 års atomenergiutrednings betänkande. I tredje lagutskottets av riksdagen sedermera godkända yttrande förklarade sig utskottet icke ha någonting att i princip erinra emot att det halvstatliga atombolaget AB Atomenergi finge svara för målforskning och praktisk verksamhet under utvecklingsskedet. Detta borde emellertid icke hindra, att sådant arbete kunde bedrivas även på andra håll i samarbete eller samråd med atombolaget. Även om huvudansvaret för konstruktionen av prototyper borde åvila atombolaget, borde alltså industrien även vid konstruktionen av dylika typer ha möjlighet att göra egna insatser. Detta skulle gälla icke blott i de fall där olika konstruktionsuppdrag kunde utföras i samarbete mellan atombolaget och därför lämpade industrier utan även för sådana industrier och kraftproducenter som genom samarbete med högtstående utländska företag inom atomenergiområdet kunde utarbeta egna förslag till reaktorer och reaktordelar så långt detta kunde förverkligas utan avkall på kravet på koncentration av de svenska resurserna. Utskottet sade sig vidare utgå ifrån att de olika förutsättningarna för tillstånd att uppföra, äga och driva atomreaktorer icke komme att utformas så, att de verkade hindrande för ett effektivt utvecklings- och konstruktionsarbete även på det enskilda näringslivets sida. Inom ramen för angivna riktlinjer borde alltså i viss utsträckning vissa motionsvis framförda önskemål om rätt för kommunala och privata intressenter att få driva eget utvecklings- och konstruktionsarbete på atomenergiområdet kunna tillgodoses.

I samband med ifrågasatt ökning av aktiekapitalet i atombolaget — en ökning som enligt såväl handelsministerns som atomenergiutredningens uppfattning förutsatte enighet mellan de allmänna och enskilda intressena inom bolaget rörande riktlinjerna för bolagets fortsatta verksamhet — diskuterades tredje lagutskottets här ovan återgivna yttrande. Detta bedömdes av de enskilda aktieägarna vara på väsentliga punkter så oklart, att det inte utan vidare kunde bilda grundval för industriens handlande och fortsatta medverkan som delägare i atombolaget. Särskilt uttrycktes önske-

mål om en precisering av den tidsperiod, under vilken huvudansvaret för konstruktionsarbetet skulle ligga hos bolaget. På bolagets stämma den 27 juni 1956 träffades därför en överenskommelse, som för en period av tre år från nämnda dag på bolaget lade huvudansvaret för konstruktion och — i den mån så erfordrades för erfarenhets vinnande — för uppförande av prototypreaktorer. Bolaget förutsattes dock i största möjliga utsträckning uppdraga konstruktion och tillverkning av reaktordelar till svenska industriföretag. I överenskommelsen uttalades vidare bland annat, att bolagets verksamhet skulle utformas så, att enskilda och kommunala företag eller institutioner stimulerades till självständiga insatser och bereddes möjligheter att bedriva eget forsknings- och utvecklingsarbete på atomenergiområdet samt att i fri konkurrens för leverans i Sverige få offerera egna och på licens utförda konstruktioner.

De hittillsvarande resultaten av det svenska atomenergiprogrammet har uppenbarligen icke motsvarat de på sin tid ställda, förhållandevis optimistiska förväntningarna. Utvecklingsarbetet har visat sig vara väsentligt mer komplicerat och tidskrävande än man tidigare beräknat. Det ursprungligen uppställda programmet har reducerats och förskjutits i tiden. De första projekten avseende tvenne värmeverk visade sig bland annat avsevärt dyrare än beräknat och sammanslogs 1958 till ett projekt R3-Adam i Ågesta. Detta verk, som avsågs bli färdigställt 1960, har sedermera försenats omkring tre år. Den atomkraftstation, R4-Eva, som ursprungligen beräknades kunna tas i drift år 1963, kommer ävenledes att bli försenad åtskilliga år.

Under utvecklingsperioden har atombolaget successivt utbyggt i snabb takt. Antalet anställda, som år 1951 var 125, hade i början av 1958 passerat 700 och var vid utgången av budgetåret 1957/58 814. Under det därpå följande budgetåret ökade personalen med i stort sett 25 procent till 1 002 vid budgetårets utgång. Statens anslag till atombolaget var budgetåret 1955/56 18 milj. kronor, 1956/57 36,7 milj. (jämfte tilläggsanslag för köp av tungt vatten 7 milj.), 1957/58 63,5 milj., 1958/59 112 milj., 1959/60 128,1 milj. (inklusive 30 milj. i investeringsanslag), vartill kom ett bemyndigande att utlägga beställningar av viss reaktorutrustning till sammanlagt högst 15 milj. kronor. För budgetåret 1960/61 har atombolaget yrkat ett anslag på 143,4 milj. kronor jämfte ett investeringsanslag på 30 milj. kronor. Bolaget har samtidigt framhållit, att under förutsättning att några kostnadskrävande anläggningar utöver de nu beslutade eller av bolaget föreslagna inte kommer till stånd, bolagets medelsbehov under ettvarvt av budgetåren 1961/62 och 1962/63 kan beräknas bli ungefär lika stort som det för nästkommande budgetår äskade beloppet. En väsentlig begränsning av den medelstilldelning som bolaget föreslagit komme — anför bolaget — att innebära sådana förskjutningar i den planerade verksamheten, att en omprövning av målsättningen borde göras.

Inom den enskilda industrien har under de gångna åren bedrivits ett intensivt utvecklingsarbete på atomenergiområdet som givit värdefulla erfarenheter. Förutsättningar har skapats för fortsatta konstruktiva insatser. Atombolaget har utlagt konstruktions- och utvecklingsuppgifter på olika håll, varvid de inom industrien befintliga tekniskt-industriella kunskaper och erfarenheterna kunnat utnyttjas för atomenergiforskningen. Genom industriens kommersiella och tekniska kontakter med den internationella marknaden har där vunna rön kunnat tillgodogöras det svenska utvecklingsarbetet och en grund lagts för fortsatt erfarenhetsutbyte.

Sommaren 1959 ansökte det av enskilda och kommunala kraftproducenter bestående s. k. Atomkraftkonsortiet, som undersökt förutsättningarna för anläggning av olika reaktortyper, om koncession för ett mindre atomkraftverk baserat på utländska reaktorkonstruktioner men levererat av svenska industriföretag. Betingelser visade sig nämligen föreligga för utförande av en dylik anläggning baserad på fasta anbud redan före år 1965, d. v. s. den tidpunkt, då R4-Eva tidigare förutsatts kunna sättas i drift. Ifrågavarande anläggning, som till mer än två tredjedelar skulle byggas i Sverige, föreslogs bli förlagd till Simpevarp i Kalmar län. Den skulle innefatta en reaktor av kokartyp med systemet lätt vatten och låganrikat uran och med effekten 50—60 MW. I rådande läge kom även vattenfallsstyrelsen till den uppfattningen, att en dylik med importerade reaktorkonstruktioner uppförd anläggning vore önskvärd och borde komma till stånd före R4-Eva för att förseningen av nämnda anläggning icke skulle förhindra, att kraftproducenterna i tid finge behövliga drifterfarenheter av atomkraftanläggningar. Enligt vattenfallsstyrelsens mening borde dock ett samarbete eftersträvas mellan styrelsen och Atomkraftkonsortiet om en enda importanläggning.

De sålunda framlagda förslagen torde emellertid icke innebära ett frångående i princip av den s. k. svenska linjen i atomenergiarbetet. Tvärtom torde alltjämt enighet råda om att konstruktioner baserade på naturligt uran som bränsle — att tungt vatten skall användas som moderator torde icke vara en förutsättning för den svenska linjen — borde på lång sikt eftersträvas. Beträffande önskemålen att samtidigt vinna erfarenheter av delvis importerade reaktorkonstruktioner och även på vissa andra punkter har emellertid meningarna under det senaste året brutit sig. I själva verket synes föreligga en viss splittring om de just nu mest aktuella arbetsuppgifterna även mellan olika statliga intressen.

I årets statsverksproposition har handelsministern anslutit sig till den uppfattning som därvid hävdats av delegationen för atomenergifrågor, nämligen att statsmakterna även fortsättningsvis borde prioritera den inhemska reaktorlinjen. Vid import av utländska reaktorkonstruktioner torde man för närvarande — hävdar handelsministern — icke kunna undvika betydande utgifter, som vore »ekonomiskt oräntabla». Departementschefen tar emeller-

tid ingen bestämd ståndpunkt till Atomkraftkonsortiets ansökan om koncession för den ovan angivna importerade anläggningen. Ansökan är — säger han — föremål för vederbörlig prövning, närmast genom atomenergi-delegationens reaktorförläggningskommitté. Han säger sig däremot icke vara beredd att anvisa medel åt vattenfallsstyrelsen för uppförande av en importerad reaktor. Denna fråga borde anstå i avvaktan på framläggande av erforderligt tekniskt och ekonomiskt underlag beträffande detta projekt. Därmed kan statsmakternas bristande intresse för importerade reaktorkonstruktioner sägas ha kommit till uttryck. Departementschefen har emellertid samtidigt accepterat en förskjutning från år 1965 till år 1967 med idrifttagande av det första atomkraftverket R4-Eva. Som förutsättning härför anges, att oljeeldade ångkraftverk, vilka under alla förhållanden erfordras på längre sikt, uppföres för att fylla den energibrist som eljest skulle uppkomma.

Angivna förskjutning av tidsplanen medför å andra sidan, att den höga utbyggnadstakten inom atombolaget ansetts kunna i motsvarande mån avsaknas. Detta har påverkat departementschefens ståndpunktstagande till atombolagets petita för det kommande budgetåret. Det begärda anslaget har sänkts till 118,1 milj. kronor, varjämte bolaget föreslagits få beställningsbemyndiganden med högst 20 milj. kronor, huvudsakligen beträffande uranverket i Ranstad. Vidare har bolaget föreslagits erhålla ett investeringsanslag på 20 milj. kronor från fonden för låneunderstöd på kapitalbudgeten. För vattenfallsstyrelsen har samtidigt föreslagits ett anslag om sammanlagt 18 milj. kronor för projekten R3-Adam och R4-Eva. Om hänsyn tas till ett från 3 milj. kronor till 4,1 milj. kronor förhöjt anslag till internationellt atomenergisamarbete, föreslås alltså för atomenergiändamål bära för nästa budgetår beviljas sammanlagt 140,2 milj. kronor, d. v. s. 5,9 milj. mindre än innevarande budgetår. Beaktas bör emellertid, att atombolaget samtidigt erhållit ett från 15 till 20 milj. kronor förhöjt beställningsbemyndigande.

Inom atombolaget, delegationen för atomenergifrågor, Atomkraftkonsortiet och den enskilda industrien har i allt väsentligt enighet förelegat om vikten av ett fortsatt snabbt forsknings- och utbyggnadsarbete för att snarast möjligt skapa förutsättningar för att tillgodose den väntade stora efterfrågan på energi. Huru detta på det mest ändamålsenliga sättet skall ske, har emellertid, som ovan påvisats, varit föremål för delade meningar. De gränser som uppdrogs av 1956 års riksdag var i vissa hänseenden oklara. Även med den precisering som skedde genom den s. k. aktieägareöverenskommelsen 1956 kvarstod vissa tolkningsfrågor. Den tidsperiod har emellertid nu utlöpt, under vilken »huvudansvaret» för konstruktion och i vissa fall för uppförande av prototypreaktorer skulle åvila atombolaget. Såsom bland annat i Förenta staterna och England synes nu industrien kunna medgivas att göra mera självständiga insatser på atomenergiområdet än hittills. Erfarenheterna av koncentrationen av atomenergiarbetet till atom-

bolaget är nämligen icke helt tillfredsställande. Även utomlands har det visserligen visat sig vara långt mer komplicerat än man ursprungligen antog att praktiskt utnyttja atomenergin, och alla de svårigheter av olika slag som mött atombolaget i dess verksamhet har kanske icke kunnat undvikas. Men det kan likväl ifrågasättas, om icke ett forsknings-, utvecklings- och konstruktionsarbete, som icke varit i lika hög grad bundet till och lett av atombolaget, skulle ha kunnat ge snabbare resultat med mindre insatser från statens sida. Även om emellertid så icke skulle ha varit fallet, synes efter den nu avslutade treårsperioden och mot bakgrunden av förda diskussioner rörande det svenska atomenergiprogrammet en förutsättningslös prövning böra komma till stånd rörande målsättningen för programmets förverkligande.

Det råder inga delade meningar om att det allmänna av säkerhetsskäl måste utöva kontroll över verksamheten. Atomenergin kommer emellertid så småningom att betraktas som en konventionell energikälla vid sidan av andra. Det förhållandet att staten gör stora insatser på olika omåden — för atomenergiens utnyttjande eller för andra allmänna ändamål — kan icke sägas berättiga till den slutsatsen, att staten eller statliga företag fördensskull skall tillförsäkras avgörande inflytande eller monopol inom berörda områden. De betydande insatser staten här gör måste betraktas som investeringar för att ge vårt lands näringsliv bättre produktions- och konkurrensförutsättningar. De syftar alltså i sista hand till en höjning av vår levnadsstandard. Liksom på elenergiförsörjningens område statliga, kommunala och enskilda producenter äger göra självständiga insatser och fritt konkurrera, bör motsvarande gälla även inom atomenergiförsörjningen med ovan angiven reservation med hänsyn till säkerheten. Framdeles kan en stor, måhända den övervägande delen av landets kraftbehov komma att bli tillgodosedd med atomkraft. En alltför stark statlig dominans över energiförsörjningen kan i själva verket vara ägnad att hämma rörelsefriheten och expansions-takten inom det svenska näringslivet. Enligt vår mening bör tiden nu vara inne att klarlägga de gränsdragningsfrågor som här aktualiserats och att framlägga riktlinjer för det fortsatta arbetets bedrivande.

Den statliga administrationen av atomenergifrågorna torde först böra omprövas. Det synes nämligen kunna diskuteras, om icke det förhållandet att atomenergifrågorna handlagts av tvenne olika departement understundom verkat hämmande och splittrande. Det bör därför övervägas, om icke atomenergifrågor, liksom andra energifrågor, bör sortera under kommunikationsdepartementet. Vid en dylik lösning kan jämväl ifrågasättas, om behov föreligger av en särskild rådgivande delegation för atomenergifrågor. Vissa å delegationen ankommande uppgifter skulle kunna anförtros atombolaget, och i övrigt skulle ärendena kunna, liksom andra energifrågor, handläggas inom kommunikationsdepartementet. Övervägas kan också, huruvida den under senaste tid ökade konkurrensen på den internationella

uranmarknaden och de möjligheter detta kan medföra för friare, villkorslös import och lagerhållning av uran bör föranleda en revidering av planerna för uranverksanläggningen i Ranstad. Samtliga här berörda problem synes böra ankomma på Kungl. Maj:t att pröva, varefter därav föranledda förslag bör framläggas för riksdagen.

Beträffande själva fördelningen av arbetsuppgifterna i det fortsatta atomenergiarbetet bör eftersträvas ett rationellt tillvaratagande av den svenska industriens resurser i största möjliga utsträckning och en begränsning av de statliga arbetsuppgifterna till att avse i huvudsak målbundet forsknings- och utvecklingsarbete samt övervakningsuppgifter. Icke oväsentliga besparingar bör härigenom kunna vinnas, bland annat då det gäller projekterings- och konstruktionsarbeten för industriella reaktorer samt tillverkning av bränsleelement. En översyn av atombolagets interna organisation bör komma till stånd. Det är tveksamt, om den tekniska och administrativa apparat som uppbyggts inom atombolaget står i riktig relation till hittills vunna resultat. Vid en gränsdragning mellan statliga och enskilda insatser på detta område som innebär ett utnyttjande i högre grad av den enskilda industriens resurser skulle uppenbarligen atombolaget kunna avsevärt koncentrera sin verksamhet. Sistnämnda frågor bör lämpligen utredas av atombolaget självt i samråd med den enskilda industrien. Det bör alltså uppdragas åt bolaget att framlägga ett förslag till program för den fortsatta verksamheten och till däremot svarande begränsningar av bolagets administration.

Ifrågavarande utredningar och de ståndpunktstaganden, vartill de kan leda, bör ske så snabbt, att ärendet kan föranleda förändringar i föreslagna anslag på atomenergiområdet redan för budgetåret 1960/61. Det är givetvis icke möjligt att i dag bedöma, vilka besparingar som står att vinna. Självfallet bör inga åtgärder vidtagas som kan vara ägnade att försena eller försvåra en utbyggnad av energiförsörjningen motsvarande det beräknade behovet. Men även under denna förutsättning bör enligt vår mening icke oväsentliga utgiftsbegränsningar kunna ernås. I varje fall bör för budgetåret 1960/61 kunna sparas 10 milj. kronor.

Med återopande av vad här anförts får vi hemställa,

att riksdagen måtte

dels till *Atomenergiverksamheten inom AB Atomenergi* för budgetåret 1960/61 anvisa ett reservationsanslag av 88 100 000 kronor,

dels i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte

a) uppdraga åt AB Atomenergi att i samråd med företrädare för berörda industriföretag snarast möjligt framlägga program för det fortsatta atomenergiarbetet och till

däremot svarande begränsningar av atombolagets interna organisation samt

b) därefter förelägga riksdagen de förslag, vartill nämnda utredning och av motionen föranledda ytterligare överväganden kan leda.

Stockholm den 27 januari 1960

Jarl Hjalmarson

Leif Cassel

Ernst V. Staxäng

Gunnar Heckscher

Karin Wetterström

Tage Magnusson

Carl Östlund

T. G. von Seth